

УДК 368.013 (477)

СТАН СУЧАСНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ**О. В. Вірбулевська, А. А. Маздор**Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600, Україна. E-mail: elenna1963@ Rambler.ru

Стаття присвячена дослідженню стану та перспектив розвитку страхового ринку в Україні. Здійснено аналіз сучасного страхового ринку, виокремлено основні показники його діяльності, наведена динаміка кількості страхових компаній за досліджуваний період, визначено основні проблеми страхового ринку, розглянуто функціонування страхової галузі у США, визначені напрями розвитку страхового ринку України.

Ключові слова: страховий ринок, страхові послуги, страхові виплати, страхові премії, страхувальник, страховик.

СОСТОЯНИЕ СОВРЕМЕННОГО СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ**Е. В. Вирбулевская, А. А. Маздор**Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, г. Кременчуг, 39600, Украина. E-mail: elenna1963@ Rambler.ru

Статья посвящена исследованию состояния и перспектив развития страхового рынка Украины. Осуществлен анализ современного страхового рынка, выделены основные показатели его деятельности, приведена динамика количества страховых компаний за исследуемый период, определены основные проблемы страхового рынка, рассмотрены функционирования страховой отрасли в США, предложены первоочередные меры по дальнейшему устранению проблем развития страхового рынка Украины.

Ключевые слова: страховой рынок, страховые услуги, страховые выплаты, страховые премии, страхователь, страховщик.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Розвиток страхового ринку України взаємопов'язаний зі становленням України як незалежної та самостійної держави. Страхування забезпечує надійний захист суб'єктів ринкових відносин від ризиків, займає значне місце в системі господарювання, забезпечує інвестиційними ресурсами економіку країни, захищає майнові інтереси її громадян. Страхування відшкодовує збитки у результаті несприятливих подій, знижує бюджетні витрати різних рівнів та забезпечує соціально-економічну стабільність у суспільстві. Здійснення реформ, які відбуваються в результаті змін у правовому регулюванні до системи страхування, є провідним заходом щодо розвитку економічних відносин на фінансовому ринку.

Дослідженню проблем страхових відносин та виявленню тенденцій його розвитку приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Значний внесок у висвітлення показників динаміки страхових ринків зробили вчені: В. Д. Базилевич, Н. М. Внукова, А. І. Гінзбург, Л. М. Горбач, О. Д. Заруба, М. А. Зайцева, Л. Рейтман, В. А. Сухова, О. О. Терещенко, Т. А. Федорова. Проблемам страхування присвячені роботи таких вітчизняних учених-економістів:

А. А. Александрова, В. Я. Горфинкеля, В. М. Гарькуші, Г. Б. Поляка, Б. Ю. Сербиновського, В. А. Швандаря, та ін. У дослідженні питань, пов'язаних із розвитком страхового ринку на основі стратегічного управління, зробили зарубіжні вчені: І. Ансофф, Дж. Куін, А. Чандлер, А. Томпсон.

У сфері страхового ринку України існує багато концепцій щодо удосконалення здійснення страхової діяльності, тому, на наш погляд, необхідна реалізація нових досліджень у сфері розвитку ринку послуг страхових компаній.

Метою статті є визначення сучасного стану страхового ринку, виявлення чинників, які

негативно впливають на діяльність страхового ринку, стримуючи його розвиток в Україні.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Формування умов функціонування страхового ринку, який займає верхню сходинку у економічній системі всіх розвинених держав, входить у систему важливих національних пріоритетів. Для забезпечення стабільності розвитку страхування в Україні важливою умовою є відстеження динаміки здійснення страхових послуг та функціонування усього ринку, що відіграє важливу роль як у економічному так і в соціальному добробуті усього суспільства [4]. На сучасному етапі вітчизняний ринок страхових послуг фахівці відносять до «зростаючих» ринків, а страхування в цілому – до однієї зі сфер, що найбільш динамічно розвиваються в нашій країні [6, с. 8].

Страховому українському ринку притаманне зростання темпів протягом останніх років. Але, як відзначає більшість фахівців з питань вітчизняного страхування [7, с. 29], це здебільшого стосується його кількісних параметрів, у той час коли такого ж не можна сказати про якісні та структурні показники. За більшістю останніх вітчизняний ринок страхування не відповідає ані відповідним показникам розвинених країн світу, ані потребам вітчизняної економіки та суспільства.

Слід відзначити, що спостерігається деяка невідповідність загальної картини розвитку комерційного страхування до традицій економічно розвинутих країн. Так, у США приватний сектор економіки і високий рівень життя громадян обумовлює традиційно високий попит на усі види страхових послуг, коли страхування – це не тільки частина фінансового ринку та національної економіки, а страховий поліс – необхідна умова здійснення «американської мрії». Стабільне функціонування страхової галузі у США є питанням

спокою нації, її захищеності перед різними чинниками ризику і тому системно і збалансовано регулюється.

У цій державі страхування охоплює майже всі аспекти повсякденного життя населення і тому відноситься до найбільш впливових фінансових інститутів. На відміну від інших фінансових інститутів, у сфері страхування США відмовилися від централізації федеральної системи регулювання, закріпивши відповідні повноваження та інфраструктуру за окремими штатами. Така модель регулювання зберігається без змін вже багато років та довела свою життєздатність та ефективність [8].

Переважаючим видом страхування у зарубіжних країнах є особисте страхування, тобто страхування життя, ренти, пенсії; страхування від хвороб і нещасних випадків тощо, на долю якого припадає понад п'ятдесят відсотків збору страхових платежів. Страхування може здійснюватися індивідуально, а також за груповими угодами страхування (як страхування у туристичному бізнесі). Види особистого страхування за кордоном відрізняються від видів українського страхування. Велике розповсюдження за кордоном також має медичне страхування, страхування цивільної відповідальності власників транспорту, страхування туристів, казино, ресторанів, готелів, спортивно-видовищних закладів тощо.

В системі фінансового посередництва страхові послуги займають провідне місце у більшості розвинутих країн. Якщо порівнювати Україну з такими країнами, то частка активів страхового ринку у структурі ВВП у Великобританії складає – 96,5%, у США – 45,2%, Японії – 66,9%, Франції – 63,0%, Німеччині – 45,5%, в Україні ж цей показник становить лише 3,2%. Ця п'ятірка країн є також лідерами і за обсягами зібраних страхових премій. Тільки на США приходиться біля третини світового обсягу страхових зборів, а разом ця п'ятірка забезпечує 70% страхових внесків [4].

Тенденції страхового бізнесу та страхового ринку, які притаманні вищенаведеним зарубіжним країнам, для України є поки що невизначеними.

В Україні система страхування є слабо розвинутою, не дивлячись на позитивні зміни на фінансовому ринку. Фахівці роблять висновки про те, що на сучасному етапі розвитку страхового ринку спостерігається стрімкий зріст пропозиції. При цьому визначається тенденція щодо нестачі попиту на страхові послуги та його прихованість, що пов'язано безпосередньо з низьким рівнем розвитку таких складових, як: розвиненість інститутів страхового посередництва, купівельна спроможність українського населення, захист прав споживачів. Негативний вплив на розвиток українського страхового ринку мають відсутність достовірної інформації про страхування, необізнаність більшості споживачів про необхідність і переваги таких послуг, формування негативних страхових стереотипів у споживачів та іншими причинами [5].

Незважаючи на те, що ринок страхових послуг залишається найбільш розвиненим, динаміка кількості страхових компаній в останні 5 років має

спадну тенденцію. Так, станом на 31.12.2011 загальна кількість страхових компаній становила 442, а вже 31.12.2015 їх кількість становила 361. Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так у 2015 році в порівнянні з 2011 роком їх кількість зменшилась на 81 компанію (рис. 1).

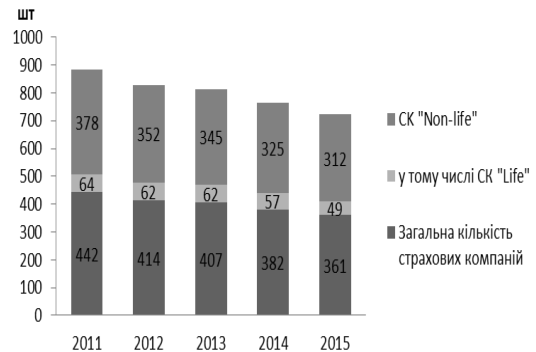

Рисунок 1 – Динаміка кількості страхових компаній (побудовано авторами за даними [10])

Водночас негативно характеризувати таку тенденцію зменшення страховиків є некоректним, оскільки: по-перше, практика 2004–2007 років, характерною ознакою якої було підвищення прибутковості страхових компаній екстенсивним шляхом, засвідчила той факт, що кількісне зростання страхового портфеля не призводить до якісної його зміни. Не виправдовується і ставка на «ефект масштабу», в результаті чого ефективність діяльності українських страховиків не досягає тієї ефективності, яка характеризує зарубіжні страхові компанії [10].

Відоображаючи діяльність страхового ринку, необхідно звернутися до таких основних показників як: кількість договорів, обсяг валових страхових премій, валовий обсяг страхових виплат, рівень даних виплат, чисті страхові премії та страхові виплати, рівень чистих виплат, виплати, компенсовані перестраховиками та інші, які висвітлені у таблиці 1.

З таблиці бачимо, що кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті зменшилась на 494446 тис. одиниць, а кількість договорів з інших видів страхування зросла на 78882 тис. одиниць або 2,6%.

Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків від страхувальників та перестраховальників за 2011 рік, становили 22 694 млн. грн., з яких: 1346 млн. грн., що забезпечуються доходами від договорів зі страхування життя. У 2015 році аналогічно 29736 млн. грн. та 2187 млн. грн. У результаті страхові премії зросли на 7043 млн. грн. (рис. 2). Чисті страхові премії з 2011 року до 2015 року зросли на 29736 млн. грн. Валові та чисті страхові виплати також зростали. Валові в 2015 році зросли на 29736 млн. грн., чисті зросли також на 29736 млн. грн. (рис. 3). Обсяг сформованих страхових резервів зріс на 7197 млн. грн.

Таблиця 1 – Динаміка основних показників діяльності страхового ринку [10]

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	Відхилення	
						Абс., тис. од.	Відн., %
Кількість договорів страхування укладених протягом звітного періоду, тис. од.						2015/2011	
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	30225	35205	87329	35976	109107	78882	2,6
- зі страховальниками-фізичними особами	26419	29782	80345	32699	106321	79903	3,0
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	587768	142952	97952	98738	93323	-494446	-0,8
Страхова діяльність, млн. грн.							
Валові страхові премії, у тому числі:	22694	21508	28662	26767	29736	7043	0,3
- зі страхування життя	1346	1810	2477	2160	2187	840	0,6
Валові страхові виплати, у тому числі:	4864	5151	4652	5065,4	8100,5	29736	0,7
- зі страхування життя	71	82,1	149	239	492	421	6,0
Рівень валових виплат,%	21	24	16	18,9	27,2	-	-
Чисті страхові премії	17970	20278	21551	18593	22354,9	29736	0,2
Чисті страхові виплати	4699	4970	4567	4893	7602,8	29736	0,6
Рівень чистих виплат,%	26	25	21	26	34	-	-
Перестраховування, млн. грн.							
Сплачено на перестраховування, у тому числі:	5906	2522,8	8745	9704,2	9911,3	4005	0,7
- перестраховикам-резидентам	4723,5	1230,8	7110	8173,7	7381,1	2657,6	0,6
- перестраховикам-нерезидентам	1182,7	1292	1634	1530,5	2530,2	1347,5	1,1
Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:	731,6	537,8	486,7	640,9	1345,8	614,2	0,8
- перестраховиками-резидентами	164,8	181,1	85,2	172,4	497,7	332,9	2,0
- перестраховиками-нерезидентами	566,8	356,7	401,5	468,5	848,1	281,3	0,5
Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	429,1	275,4*	324	12,9	38,1	-391	-0,9
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам	578	15,9*	27,4	9,9	12,9	-565,1	-1,0
Страхові резерви, млн. грн.							
Обсяг сформованих страхових резервів	11179	12578	14436	15828	18376	7197	0,6
- резерви зі страхування життя	2663,8	3222,6	3846	5306	6889,3	4225,5	1,6
- технічні резерви	8515,5	9355	10590	10522	11487	2971,5	0,35
Активи страховиків та статутний капітал, млн. грн.							
Загальні активи страховиків (згідно з формою І(П(С)БО 2))	48123	56225	66388	70261	60729,1	12606	0,3
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	28642	48832	7914	40530	36418,8	7776,4	0,3
Обсяг сплачених статутних капіталів	14092	14579	5233	15121	14474,8	383	0,03

Динаміка страхових премій та страхових виплат представлена на рис. 2 та рис. 3. Наведені дані за останній та поточний період розвитку вітчизняного страхового ринку, визначення його місця на ринку

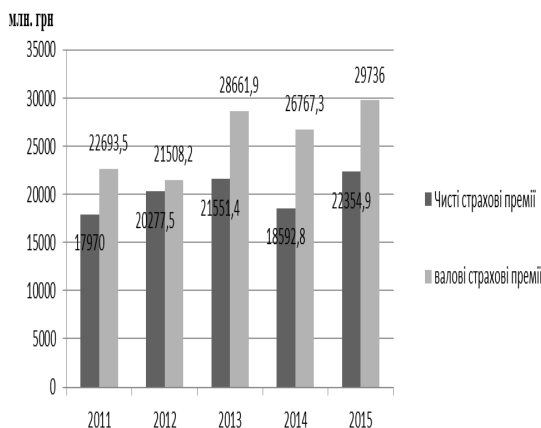

Рисунок 2 – Динаміка страхових премій (побудовано авторами за даними [10])

До негативних характеристик стану страхового ринку слід віднести велику питому вагу обов'язкового страхування, лівова частка якого в сучасних вітчизняних умовах може бути віднесена до страхування тільки з певною натяжкою. З іншого боку, як і раніше, недостатньо розвинені окремі обов'язкові види страхування, які фінансуються за рахунок коштів фізичних осіб і підприємств, а не

фінансових послуг загалом, характеристика його структури дають підстави узагальнити основні тенденції та проблеми сучасного ринку страхових послуг в Україні, які полягають у наступному.

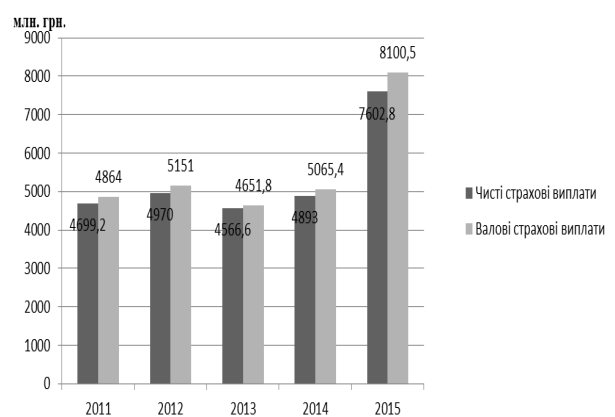

Рисунок 3 – Динаміка страхових виплат (побудовано авторами за даними [10])

податків, як це відбувається практично у всьому світі.

Проблемою, яка дуже ускладнює розвиток страхового бізнесу в Україні, є фінансова слабкість частини компаній. Наслідком недостатніх фінансових можливостей страховиків є їх невисока надійність, що не може не позначитися негативним чином на перспективах розвитку ринку.

Страховик, здобуваючи звання інвестора, разом з цим має додаткові джерела доходів, а також наражається на нові ризики, які безпосередньо пов'язані з тенденціями на інвестиційному ринку.

Страхові резерви можуть використовуватися для розміщення та інвестування коштів, тобто вони набувають форми залученого капіталу. Такі процеси контролюються державою у вигляді державних органів управління. Визначення оптимальної структури активів страхової компанії є важливим завданням для проведення ефективної політики, яка буде сприяти її платоспроможності на фінансовому ринку.

Для проведення ефективної інвестиційної політики страховим компаніям необхідний достатній обсяг ліквідних активів. На жаль, для українських страховиків це залишається основною проблемою. Згідно даних таблиці 1 на 2015 рік обсяг усіх активів українських страховиків скоротилася на 13,6 %, а у 2014 році відбулось зменшення до 36418,8 млн. грн., що складає 10% (ст. 31 Закону України "Про страхування").

У 2015 році сума страхових ресурсів складала 36418,8 млн. грн., тобто більше ніж третина коштів використовувалась страховиками у вигляді страхових резервів, що складає 18376 млн. грн. Головною проблемою на поточний рік є недостатній обсяг ліквідних фінансових активів, що є результатом таких подій, як: призначення тимчасової адміністрації в банківських установах, де зберігаються кошти страховиків, надані під депозити, зростання ризику невиконання зобов'язань перестраховиками-резидентами.

Бойові дії та економічна криза не заважає страховому ринку України мати зростаючу динаміку розвитку при низькому рівні страхового покриття, що складає лише 3–5%, у той час у європейських країнах цей показник набуває значення понад 95%. Такі види страхування як КАСКО, майнове страхування мають стрімкий розвиток. При цьому негативною подією є те, що медичне страхування знаходиться лише на межі формування в Україні,

що пов'язано з низьким обсягом доходів населення [11].

ВИСНОВКИ. Таким чином, найбільш складними та актуальними питаннями, які існують на сьогоднішній день на страховому ринку України є:

— зменшення попиту населення та суб'єктів господарювання на страхові послуги в результаті зниження доходів;

— вдосконалення системи регулювання, що полягає у недопущенні демпінгу на ринку страхових послуг та штучного зменшення платоспроможності страховиків;

— забезпечення ефективного контролю за наявністю полісів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників автотранспорту;

— вирішення питання співпраці з банківським сектором щодо повернення депозитних коштів, особливо після закінчення дії депозитних договорів;

— покращення вимог щодо забезпечення наявності страхового покриття майна, яке перебуває у заставі в комерційного банку, на весь період дії кредитного договору.

У результаті дослідження сутності страхового ринку, проблем функціонування та перспектив розвитку підведемо підсумок, що страховий ринок є складною багатofункціональною системою, яка утворюється сукупністю взаємодіючих і взаємозалежних підсистем. Страховий ринок України давно завершив стадію формування і перебуває на етапі розвитку. Страховий ринок в теперішній час не є чинником стабільності і за своїми характеристиками не відповідає завданням випереджального розвитку української економіки та тенденціям світових страхових ринків. Це зумовлює його суттєве відставання у глобальному процесі формування світової фінансової системи. Тому у майбутніх дослідженнях переглянемо питання подолання зниження попиту, стабілізацію регуляторних механізмів, підвищенню рівня контролю у сфері обов'язкового страхування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новіков О. Є. Перспективи розвитку страхового ринку України / О. Є. Новіков, О. Д. Сафонова // Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського. – 2014. – № 5. 2 (101). – С. 92–96.

2. Мисливець М. В. Сучасний стан страхового ринку України / М. В. Мисливець // Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2015. – №1(3). – С. 108–110.

3. Козьменко О. В. Страхування і страховий ринок: термінологія, законодавство і динаміка розвитку / О. В. Козьменко. – Суми : Ділові перспективи, 2006. – 68 с.

4. Тулуш Л. Д. Сучасний стан і перспективи розвитку страхового ринку в Україні / Л. Д. Тулуш, Ю. С. Воскобійник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=386>.

5. Лісовал В. П. Проблеми становлення страхового ринку України [Електронний ресурс] / В. П. Лісовал. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_2_6/Lisoval.pdf.

6. Завада А. Страховий ринок України і антикризисні заходи / А. Завада // Insurance TOP. – 2009. – № 1. – С. 8–9.

7. Мних М. В. Страхування фінансових ризиків, їх роль та значення в сучасних умовах / М. В. Мних // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – №14. – С. 26–28.

8. Капустина Н. Е. Теорія і практика маркетингу в США / Н. Е. Капустина. – М.: Економіка, 1981. – 160 с.

9. Вирбулевская Е. В. Специфика конкуренции страхового рынка Украины / Е. В. Вирбулевская // Економіка і регіон. Науковий вісник Полт. НТУ ім. Ю. Кондратюка. – 2008. – №1 (16). – С. 107–110.

10. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>

11. Вовчак О. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України / О. Вовчак // Світ фінансів. – 2007. – №1. – С. 107–115.

STATE OF THE UKRAINIAN INSURANCE MARKET

A. Virbulevska, A. Mazdor

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine. E-mail: elenna1963@rambler.ru

Purpose. To determine the current state of the insurance market, identify negative factors that hinder the development of the insurance market of Ukraine and to find ways to improve its functioning in Ukraine. In this article I have analyzed the current state of the insurance market, singled out key performance indicators of the insurance market and its dynamics, estimated the main problems in the functioning of the market, proposed urgent measures to the further elimination of the problems of the insurance market of Ukraine. **Methodology.** In the article during the study we used methods of structural and logical analysis, synthesis, comparison, systematization. Informative and methodological article's basis are materials of periodicals, scientific works, resources of Internet, statistical information of the National Commission, carrying out state regulation of financial services markets. **Results.** I demonstrated the dynamics of the main indicators of the insurance market, dynamics of insurance premiums and insurance payments. I found out the negative factors that hinder the development of the insurance market and found ways to solve them. **Originality** of the article is that the authors were able to identify problematic issues on the basis of a detailed analysis of various aspects development insurance market in Ukraine in comparison with the development of foreign markets. The **practical** value lies in the fact that the provision of very specific proposals to improve the development of the insurance market in Ukraine during the economic crisis. References 11, tables 1, figures 3.

Key words: insurance market, insurance services, insurance payments, insurance premiums, assured.

REFERENCES

1. Novikov, O., Safonov, O. (2014), "Prospects of Ukraine's insurance market", *Naukoviy visnik MDU imeni V. O. Suhomlinskogo*, no. 5. 2 (101), pp. 92–96.

2. Mislivets, M. V. (2015), "The current state of the insurance market of Ukraine", *Student journal of National University of Water and Environment*, no. 1(3), pp. 108–110.

3. Kozmenko, O. V. (2006), "Insurance and insurance market: terminology, legislation and dynamics of the development", *Dilovy perspektyvy*, pp. 68.

4. Tulush, L.D. "Current state and prospects of the insurance market in Ukraine", available at: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=386> (accessed October 15, 2016).

5. Lisoval, V.P. (2010), "Problems of formation Ukrainian insurance market", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/201026/Lisoval.pdf. (accessed October 15, 2016).

6. Zavada, A. (2009), "The insurance market of Ukraine and the anti-crisis measures", *Insurance TOP*, no. 1, pp. 8–9.

7. Mnih, M.V. (2007), "Insurance of financial risks, their role and importance in modern conditions", *Investment : the practice and experience*, no. 14, pp. 26–28.

8. Kapustina, N. E. (1981), *Teoriya i praktika marketinga v Amerytsi* [Theory and practice of marketing in the USA], Economics, Moscow, Russia.

9. Virbulevska, E. V. (2008), "The specifics of the competition of Ukrainian insurance market", *Economics and region. Scientific journal Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University*, no. 1 (16), pp. 107–110.

10. "National Commission on Securities and Stock Market", available at: <http://nfp.gov.ua> (accessed October 15, 2016).

11. Vovchak, O. (2007), "State and prospects of the insurance market of Ukraine", *World of finance*, no. 1, pp.107–115.

Стаття надійшла 20.10.2016